

Pospíšil, Ivo

Kvalitní publikace a její metodologické, literárněhistorické a literárněteoretické problémy: kritický pohled

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2004, vol. 53, iss. X7, pp. 140-142

ISBN 80-210-3357-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103159>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Výběr autorů je zdánlivě nahodilý, ale domnívám se, že se jedná o umělce autorovi bytostně blízké a setkání s jejich dílem či s osobností ho vždy poznamenalo (nevím pouze, podle jakého klíče jsou spisovatelé v textu knihy řazeni). Pokud M. Zahrádka hovoří o díle klasiků, vyhýbá se banalitám a mnohdy zprofanovaným učebnicovým pravdám, vybírá vždy méně známá fakta, doplňuje je originálními postřehy, problematika tvorby je vždy nazírána v širších souvislostech, spolu s dílem přibližuje i umělcovu osobnost a atmosféru doby, v níž tvořil a jíž byl ovlivněn. Vlastní soudy o umělecké tvorbě se vyznačují kritickým nadhledem pramenícím ze Zahrádkovy hluboké znalosti vývojových tendencí ruské i světové literatury.

Ne všechny „procházk“ M. Zahrádky s ruskými spisovateli byly jen fiktivní, neobyčejně zajímavým tématem v knize jsou jeho osobní setkání s nimi. S Grigorijem Baklanovem a Daniilem Graninem pojilo autora dlouholeté přátelství, díky interpretaci jejich, někdy i polemických, rozhovorů má čtenář nejen možnost nahlédnout do jejich myšlenkového světa i do jejich tvůrčí laboratoře, ale také uvědomit si vnitřní rozpornost sovětského období, v němž autorské (i lidské) postoje musely být často skrývány. Zajímavé je putování s Michaiilem Kurajevem, s nímž se badatel osobně setkal a jehož tvorba je u nás zatím velmi málo známá. I Kurajevova tvůrčí evoluce i vývoj jeho občanských postojů jsou v knize nahlíženy na pozadí nové doby. Při čtení publikace mne zaujala jedna myšlenka, která podle mého názoru prochází celým textem a totiž, že v každé době, byť v různých modifikacích, se ostře projevuje konflikt umělce-tvůrce a stávající moci.

Kniha Toulky s ruskými spisovateli není určena laickému čtenáři. I když se nejedná o vědeckou publikaci, obsahuje řadu málo známých „nadstavbových“ informací, ač podaných svěžím a čtivým způsobem, předpokládá se orientace ve společenském a historickém vývoji Ruska, dobrá znalost literatury a kulturních poměrů. Kniha představuje přínos především pro rusistickou obec, je výborným studijním materiálem neboť může sloužit jako výchozí text na seminářích ruské literatury a přispět tak k modernímu pojetí výuky literatury na vysokých školách.

Jana Sováková

KVALITNÍ PUBLIKACE A JEJÍ METODOLOGICKÉ, LITERÁRNĚHISTORICKÉ A LITERÁRNĚTEORETICKÉ PROBLÉMY: KRITICKÝ POHLED

История литератур западных и южных славян I-III. Российская Академия Наук, Институт славяноведения и балканистики. Редакционный совет: Л. Н. Будагова, А. В. Липатов, С. В. Никольский. Изд. Индрик, Москва 1997–2001.

(I том: *От истоков до середины XVIII века.* Редколлегия первого тома: Л. Н. Будагова, Л. В. Липатов (ответственный редактор), В. В. Мочалова, А. И. Рогов. Изд. Индрик, Москва 1997, 886 с. ISBN 5–85759–057–4; II том: *Формирование и развитие литератур Нового времени. Вторая половина XVIII века – 80-е годы XIX века.* Редколлегия второго тома: Л. Н. Будагова, Р. Ф. Доронина, В. В. Мочалова, С. В. Никольский (ответственный редактор). Изд. Индрик, Москва 1997, 670 с. ISBN 5–85759–058–2; III том: *Литература конца XIX – первой половины XX века (1890-е годы – 1945 год).* Редколлегия третьего тома: Л. Н. Будагова (ответственный редактор): Р. Ф. Доронина, С. В. Никольский. Изд. Индрик, Москва 2001, 991 с. ISBN 5–85759–171–6)

Hodnotit s určitým časovým odstupem toto seriózní a reprezentativní dílo ruských slavistů je jednodušší, než tak činit vzápětí, ale současně o to těžší: obnažily se totiž jak klady a nepochybné přednosti tohoto projektu, tak problémy publikací tohoto typu. Svazky by si zasloužily podrobnou analýzu podle jednotlivých oddílů, dílů i národních literatur nyní máme přfležitost hodnotit tyto tři svazky spíše komplexně, metodologicky, teoreticky i historicky.

Prvním problémem je orientace na západoslovanské a jihoslovanské literatury: je dána potřebou východoslovanského areálu zmapovat toto kulturní teritorium a zaměřením ruské slavistiky, v níž je rusistika specifickým a vyděleným oborem jako u nás bohemistika; to však s sebou nese –

stejně jako u nás – další problémy. Vyvolává to představu rozsáhlého a systematického komparativního přístupu, který však v díle není naplněn, nevyskytuje se totiž jako systémový prvek. Dalším problémem je také oscilace mezi obecně slovanským a specificky západoslovanským a jihoslovanským pohledem; jinak řečeno: západoslovansko-jihoslovanské spojitosti často vyžadují třetí prvek slovanského triangu, tj. východoslovanskou komponentu. Exploatace předchůdců, kteří se více či méně úspěšně snažili pojmut slovanské literatury jako celek, je přinejmenším neúplná: chybí tu řada reprezentativních prací, včetně *Slovesnosti Slovanů* (Praha 1928) Franka Wollmana, jejíž nynější německé vydání doložilo její aktuální význam (Frank Wollman: *Die Literatur der Slawen*. Herausgegeben von Reinhard Ibler und Ivo Pospíšil. Aus dem Tschechischen übertragen von Kristina Kallert. Vergleichende Studien zu den slavischen Sprachen und Literaturen. Herausgegeben von Renate Belentschikow und Reinhard Ibler, Bd. 7. Peter Lang, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien 2003. ISSN 1434–3193, ISBN 3–631–51849–80, 402 s.), nemluví o koncepcích jeho syna Slavomíra Wollmana a o dalších dílech řady autorů; naopak některé autoři jsou exploatováni až příliš, zejména ruští, západoevropští a američtí i někteří čeští. Zdá se, že se tu projevilý jednak příliš osobní znalosti jednotlivých badatelů, někdy i poněkud ideologicky konjunkturální pohled, na který jsme u některých ruských badatelů z minulosti i současnosti v podstatě zvyklí, jednak snaha integrovat do výzkumu Západ, ale bez hlubší funkce a motivace. Právě srovnání s koncepcí F. Wollmana, kde se prosazuje v podstatě Stoffgeschichte s náznaky pozdější eidologie (morfologie, struktury), ukazuje na odlišnosti tohoto ruského pojetí dějin západoslovanských a jihoslovanských literatur: F. Wollman pojímal slovanské literatury obecně jako jedno vývojové kontinuum (nemohl sem však zařadit makedonskou literaturu) periodizované podle kulturních epoch, ruští badatelé se přidržují spíše chronologického kritéria (Истоки, Средневековье, От Средневековья к Новому времени, Литература второй половины XVIII века – первой половины XIX века, Литература 50–х – 80–х годов XIX века, Литература на рубеже XIX – XX вв., Литература межвоенного двадцатилетия, Литература периода Второй мировой войны). Je v tom jakoby kus metodologické bezradnosti uchopit tuto látku jinak. Jako méně funkční se mi rovněž jeví implantace rozsáhlé, spíše teoretické studie V. N. Toporova *Праславянская устная словесность*. Nepochybně je to partie v obecné rovině funkční, ale netýká se zdaleka jen západoslovanského a jihoslovanského teritoria, dokonce bych řekl, že věcně více pokrývá právě východoslovanský či dokonce východoevropský areál. Třisvazkový komplet tak již na počátku má nadměrně rusocentrický ráz. Zařazení této stati z dílny na Západě i jinde módní moskevsko-tartuské školy budí dojem, že bylo vyvoláno i jinými faktory než funkční potřebou.

Poněkud únavné je stereotypní opakování soupisu všech probíraných literatur v jednotlivých obdobích: to bohužel činí publikaci značně dezintegrovaným čtením. Diskutabilní je také zařazení makedonské literatury až v době, kdy se o ní začíná oficiálně mluvit v souvislosti s kodifikací makedonštiny a vznikem Makedonie v rámci titovské Jugoslávie. Skloubit vývoj slovanských literatur jako celku nebo i zde probíraného komplexu je složité: vývoj těchto literatur byl oproti Evropě a světu jiný, ale i vzájemně nerovnoměrný, nepravidelný, vnitřně protikladný – to je tu však postiženo jen v náznacích.

Základním problémem publikace tohoto akademického typu je slabší důraz na propojenost (což je dáno kolektivním pojetím publikace, kdy každý píše o literatuře, na kterou je odborníkem), která by z analyzovaných literatur učinila vnitřně prostoupený celek vzhlížející také výrazněji k východoslovanským dominantám, k Evropě a světu, nikoli však kvůli globalizaci a EU, ale přirozeně, organicky, neboť odedávna: tu je to pouze fragmentární, neúplné, nikoli systematické, spíše okazionální.

To patrně souvisí s absencí souborné, metodologicky podložené úvodní či závěrečné fundamentální studie, která by zevrubně analyzovala problémy publikací tohoto typu, vyložila celou koncepci a zdůvodnila její aplikaci s tím, že by připustila i jiná řešení a vysvětlila, proč právě toto pojetí je pro autory zjevnou prioritou. Jinak třídílný ruský opus může vzbuzovat dojem, že jde o materiálový přehled vývoje příslušných slovanských literatur opatřený akademickými (předešvými bibliografickými) nezbytnostmi, v nichž by se však při bližším pohledu našly značné mezery a nevyváženost.

Nepokládal jsem za nutné psát o přednostech této publikace, tj. o erudici autorů, o dobré stylisticko-jazykové úrovni, zdařilém rozvržení látky, solidní informovanosti a o tom, že ruský a vůbec východoslovanský a snad dílem i východoevropský čtenář dostává tu po delší době konečně do

rukou akademicky koncipovanou, seriózní publikaci, jejíž pokračování by mělo pokrýt i zbývající půlstoletí vývoje až po práh 21. století.

Nicméně dluhy tu zůstávají a ty se týkají slavistiky jako takové: napsat dějiny a teorii slovanských literatur jako celku s veškerou jejich diverzitou i konvergencí přirozenou i umělou, voluntaristickou, neboť i ta je součástí vnitřně zvrátněného evolučního procesu. Iniciativa ruských slavistů je tedy v jistém směřu implicitní výzvou k takovému činu, který by překonal jednostrannost té či oné koncepce a integroval do badatelského konceptu výrazněji nové metodologické trendy v komparatistice, genologii, ale také v obecné metodologii včetně areálovosti, hermeneutiky a kulturní antropologie. Vzniklo dílo hodnotné, kvalitní, silné jako kultivovaný výklad a přehled, ale také jako obrácení k budoucnosti, tedy ve své realitě i potencialitě. Zde se domnívám, že takové vnitřně propojené dějiny a teorii slovanských literatur od počátků po současnost s osobitou filozofií, která by sama o sobě byla trvalejší hodnotou, by měla napsat jedna osobnost nebo nanejvýš dva autoři – takových je však dnes jako šafránu – pokud vůbec je nebo jsou. Posouzení jednotlivých národních literatur ponechávám jiným – snad by si tato výjimečná publikace dokonce zasloužila mezinárodní diskusi a snad i fundovaný metodologický workshop.

Ivo Pospíšil

NOVÝ SLOVNÍK RUSKÝCH SPISOVATELŮ

Kovačičová, O. a kol.: *Krátký slovník ruských spisovatelův. 100 hesel z ruskej literatúry 11.–20. storočia*. Univerzita Komenského, Bratislava 2003.

Po roce 1989 došlo na poli literárněvědné rusistiky k přehodnocení dřívějších stanovisek, objevily se nové pohledy na ruskou literaturu bez ideologických vlivů. Toto směřování rusistiky se mimo jiné projevuje i snahou podat širšímu čtenářskému okruhu příručku, o kterou by se mohli zájemci o ruskou literaturu opřít. Zmíněné přehodnocovací procesy jsou pochopitelně nejintenzivnější v Rusku, avšak ani západní slavistika nezůstává pozadu (W. Kasack: *Lexikon der russischen Literatur des 20. Jahrhunderts*, München 1992; I. Pospíšil a kol.: *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*, Praha 2001). Svým prvním pokusem o syntetický pohled na ruskou literaturu ve slovníkové podobě se k těmto tendencím připojuje i slovenská literárněvědná rusistika. Jak napovídá sám název, jde o krátký slovník – tedy základní příručku. Rozsah sto hesel je na tak velkou literaturu, jako je ruská, opravdu málo. Ovšem jak zmiňuje vedoucí autorského kolektivu Oľga Kovačičová v úvodu, jde o jádro „velkého“ Slovníku ruské literatury, jež by měl obsahovat již více než 500 hesel.

Tato příručka má tedy být prvotním vyplněním mezery v syntetickém zpracování ruské literatury. Nezaměřuje se jen na odbornou část veřejnosti, nýbrž především na část laickou (nerusistickou), jejíž povědomí o daném tématu je buď zkrleslé, nebo mnohdy vůbec žádné. Nejhlouběji postihla hodnotová transformace literaturu 20. století. Spisovatelé (a i umělci obecně) protežování oficiální socialisticko-realistickou kritikou dnes stojí na samém okraji, zatímco jejich místo získala rehabilitovaná emigrační či undergroundová tvorba. Právě tyto oblasti „neoficiální“ spisovatelské činnosti spolu se současnou produkcí jsou širší čtenářské obci téměř zcela neznámé. Zejména starší a střední generace vychovaná předpřevratovým školstvím tyto vědomosti postrádá. I tuto mezeru ve vzdělání nerusistické veřejnosti může zaplnit anotovaná kniha.

Právě s ohledem na výše zmíněnou skutečnost položili autoři těžiště slovníku do 20. století, jemuž je věnováno šedesát ze sta hesel. Zvolený rozsah slovníku s sebou nese i určitá úskalí, a si ce nedovoluje umístit hesla týkající se neliterárních jevů, které však literaturu formovaly a významně se podílely na jejím dalším směřování; stejně jako neseznamuje čtenáře s literárními kroužky či skupinami nebo základními časopisy a almanachy, jež jsou pro ruské literární prostředí hodně typické. Také jednotlivá uvedená hesla nejsou z podobných důvodů nijak rozsáhlá, avšak autoři nám zde nabízejí náhradou rozsáhlý bibliografický údaj ke každému heslu. Dále usnadňují orientaci v připojené bibliografii k celému slovníku, a to jejím rozdělením na jednotlivá údobí.